

Яремко Я. П.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,
E-mail: yaretkojar@ukr.net

ХАРАКТЕР ТЕРМІНА В КОГНІТИВНО-ДИСКУРСНОМУ ВИМІРІ

У статті на основі когнітивно-дискурсного підходу висвітлено семантичну еволюцію терміна-політоніма в результаті взаємодії когнітивних, мовленнєвих і мовних структур; доведено, що оптимальним середовищем для семантичної самореалізації терміна є комунікативний (глобальний) контекст. Саме він розкриває дискурсний характер природи терміна як одного із завдань нового напрямку лінгвістичних досліджень – антропологічного термінознавства.

***Ключові слова:** термін-політонім, семантика, парадигма, комунікативний контекст, антропологічне термінознавство.*

У сучасних семантичних студіях помітною є тенденція характеризувати мовні явища на основі розширення дослідницької парадигми – від власне лінгвістичної (структуралістської) до когнітивної. Притягальна сила останньої зумовлена її антропологічним характером: мова розглядається не тільки і не стільки як об'єктивно існуюча система *sui generis*, а як неповторна, історично зумовлена система світопізнання, світ людини (соціуму) з характерною для неї аксіологією (Ю. Апресян, О. Ахманова, Ф. Бацевич, А. Вежбицька, В. Жайворонок, В. Кононенко, М. Кочерган, М. Піменова, О. Селіванова, М. Скаб, Ю. Степанов, О. Тищенко та ін.). У рамках антропологічного підходу все більшого поширення набуває когнітивно-дискурсний напрям до пізнання природи терміна. Цілком резонним видається говорити про термін як про лінгвальну одиницю, яка, передаючи деяку лексикографічну інформацію про пізнаний денотат певної галузі, семантично розкривається лише в комунікативному (глобальному) контексті. На властивості терміна семантично самореалізуватися тільки в реальному комунікативному середовищі свого часу (1966) наголошувала О. Ахманова: «Зміст терміна цілком розкривається через його реальне функціонування, через даний «метасинтаксис» [3, с. 8]. Така думка методологічно переформується із висловленою дещо раніше сентенцією Х. Ортеги-і-Гассета щодо слова взагалі: «У словникові слова – це можливі значення, але вони нічого не кажуть... Слово є словом не інакше як тоді, коли тільки мовлене ким-небудь кому-небудь. Тільки таким чином, функціонуючи як конкретний живий факт, що спрямований від одного людського ества до іншого, слова мають вербальну реальність... Розглядати слово інакше – означає перетворювати його в абстракцію, спотворювати...» [21, с. 121–122]. Невипадково в новітніх мовознавчих науках, сформованих на міждисциплінарних принципах (когнітивна лінгвістика, прагмалінгвістика), розмежовують: лексикографічне (системне) значення, психолінгвістичне (психологічно реальне) значення і прагматичне. Взаємодія цих значень базується на тріаді: *культура – свідомість – мова*. Адже за кожною природно сформованою термінологією завжди постає певна етносоціокультура, яка задає народові відповідну когнітивну матрицю світорозуміння – так звану когнітивну картину світу. Тому стає все очевиднішим, що шлях до пізнання полівимірного характеру терміна потребує виходу за межі власне лінгвальної парадигми. Це дає підстави висувати гіпотезу про дискурсний характер природи терміна. Власне в цьому і полягає **актуальність** нашої наукової розвідки.

Об'єктом дослідження є українська політична термінологія як система не лише лінгвального, а й ідеологічно-культурного кодування. Предмет дослідження – семантична еволюція політичного терміна (терміна-політоніма) у комунікативному (глобальному) контексті.

Мета наукової розвідки – на основі когнітивно-дискурсного підходу осмислити семантичну еволюцію терміна-політоніма як результату взаємодії когнітивних структур (психологічно реального значення), мовленнєвих структур (прагматичного значення) і мовних структур (системного

значення), обґрунтувати перспективність формування нового напрямку лінгвістичних досліджень – *антропологічного термінознавства*.

Когнітивно-дискурсний підхід зумовлює переакцентацію основних функцій терміна, якими донедавна вважалися номінативна та дефінітивна. Натомість аналіз дискурсу як найважливішої категорії комунікації уможливорює комплексне, динамічне та антропоцентричне дослідження характеру терміна, яке висвітлюється крізь призму когнітивного та комунікативно-прагматичного аспектів. У зв'язку з цим на передній план виступають когнітивна й комунікативна функції терміна, які розкривають діалектичну взаємодію мисленнєвих (когнітивних) і мовленнєвих (комунікативних) чинників у процесі вербалізації фрагментів позамовної дійсності. Як зазначає О. Кубрякова, «кожне мовне явище може вважатися адекватно описаним і роз'ясненим тільки тоді, якщо воно розглянуто на перетині когніції і комунікації [11, с. 16]. У процесі переходу «від статички до динаміки», до живих комунікативних процесів терміносистема розкриває свій не лише класифікаційно-логічний (об'єктивістський), але й лінгвокультурний характер, через який проявляються інтеракціональні, прагматично забарвлені властивості пізнаних денотатів. Ці властивості пов'язані з матеріальною, соціальною або духовною культурою певної етноспільноти, її культурно-національним досвідом. Тож донедавна аксіоматична теза, що значення терміна – це набір сем, упорядкованих за родо-видовим принципом, сьогодні оцінюється багатьма дослідниками як «семасіологічний міф» [10, с. 40]. Тому терміносистема, зокрема політична, постає не тільки і не стільки в номінативно-експлікативній та репрезентативній іпостасях, а як різновид когнітивної діяльності, спосіб омовлення пізнавального досвіду у комунікативно-прагматичному просторі, вираження внутрішнього світу особистості, її мінливого світо- і себебачення.

У науковій літературі існують різні визначення поняття *дискурс* – залежно від критеріїв, які покладені в основу класифікації. Складність типологізації дискурсу пов'язана з постійним еволюціонуванням його поняттєвих меж, міждисциплінарним характером цієї категорії. Дефініюючись у 60-х роках ХХ ст. як зв'язна послідовність речень або мовленнєвих актів, дискурс (термін З. Харріса, 1952 р.) на сучасному етапі лише в царині лінгвістики став об'єктом дослідження лінгвістики тексту, когнітивної лінгвістики, прагматики, теорії мовної комунікації загалом. Відтак він асоціюється з усіма виявами комунікації в суспільстві (комунікативний дискурс, мовний, вербальний, невербальний, дискурс мовчання), каналами комунікації (візуальний, слуховий, тактильний), типом інформації (об'єктивний, суб'єктивний, істини, неправди (брехні), з прагматичною метою мовців (етикетний дискурс, лайливий, дидактичний), різновидом мовлення (усний, писемний), кількістю учасників комунікації (діалог, полілог) тощо [4, с. 137].

Оскільки когнітивно-комунікативна діяльність людини позначена лінгвокультурною специфікою, загостримо увагу на тих тлумаченнях дискурсу, що більшою чи меншою мірою пов'язані з його лінгвокультурною сутністю. Цією сутністю пронизана політична картина світу, яка через комунікативний код (вербальні і невербальні засоби спілкування), ситуативний контекст, зокрема його суспільний вимір (ідеологічні чинники, усталені звичаї, погляди, моделі поведінки), розкриває уявлення мовної спільноти про політичні процеси, що відбуваються у певному суспільстві. Тому О. Кубрякова трактує дискурс як таку форму використання мови в реальному (поточному) часі, що відображає певний тип соціально активної людини, створюється з метою конструювання особливого світу (або його образу) за допомогою детального мовного опису та є в цілому частиною процесу комунікації між людьми [11, с. 525].

Як мовлення, що «занурене в життя» з його соціокультурними, психологічними та ін. факторами, а також як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмів їх свідомості (когнітивних процесів), тлумачить дискурс Н. Арутюнова [2, с. 136–137]. Звідси соціальна функція дискурсу – слугувати «вираженню особливої ментальності» [18, с. 38–39].

У тісному зв'язку з культуротворчими процесами розглядає дискурс Р. Кісь, вважаючи їх фабриками «випрацювання» нових смислів та відтворювання тих смислових мереж, які є основою функціонування культури (зокрема інтерпретативної та реінтерпретативної діяльності людини).

Ідентичність нації може самовідтворюватися тільки через вкоріненість у своє культурно-цивілізаційне поле, яке засадничо збігається зі взаємопов'язаними полями дійсних дискурсивних практик [9, с. 14, 64].

В аспекті з'ясування полівимірного характеру терміна треба розмежовувати поняття *мовлення і тексту* як два вияви висловлення: мовлення співвідноситься з планом комунікації у площині «адресант (автор, мовець) – текст – адресат (реципієнт, слухач)», де момент власне мовлення є прямим, індикативним. Така модель, яка передбачає спільну діяльність комунікантів, у комунікативній лінгвістиці кваліфікується як інтеракціональна парадигма. Якщо ж текст корелює з планом однієї інформації – від адресанта до адресата, де момент мовлення відносний, релятивний, то це вияв трансляційної парадигми. Вона, звичайно, є більш механістичною, ніж інтеракціональна модель, що реально відтворює живу комунікативну взаємодію.

Виникає питання: коли текст трансформується у дискурс? Це відбувається тоді, коли він у конкретній комунікативній ситуації осмислюється слухачем (адресатом), наповнюється внаслідок його інтерпретаційної діяльності (домислювання, доуявлення) особистісним смислом як одним із можливих. Тут проявляється якраз синергетика слова, яке, пульсуючи новими смислами, стимулює нові думки, співпереживання, оцінки. Внаслідок варіативності інтерпретації значень на прагматичному рівні ці значення виступають як вживання. Окрім цього, під час смислового аналізу висловлювань / мовленнєвих актів потрібно врахувати те, *що* було сказано прямо і *що* залишилося імпліцитним, «захованим» в імплікатурах. Сам термін *імплікатура* пов'язаний з англійськими словами *implicit* «який домислюється, недоговорений», *implication* «прихований смисл, натяк», *to imply* «мати на думці, натякати». Усі ці слова походять від латинського *impleo* «наповнюю», *implico* «вплітаю, заплутую; тісно поєдную і т.д.», *implicatio* «сплетіння, переплетіння; вплетіння, уміле, вправне уведення, використання; заплутаність», *implicatura = implicamentum* «заплутаність», *implicitie* «заплутано, сплутано» [19, с. 271].

Як впливає із внутрішньої форми цього слова, *імплікатури* – це смисли, які буквально не відтворюються у мовленнєвих актах реченнями, словосполученнями чи словами, а виводяться із використанням певних процедур інтерпретації. У процесі комунікації імплікатури посилюють синергетику слова, оскільки вважаються частиною його значення. Тому з погляду прагматичної лінгвістики закономірно вважається, що в тому чи тому висловлюванні виражено більше, ніж сказано. Адже своїм висловлюванням мовець творить навколо себе комунікативно-прагматичний простір [19, с. 80, 144].

Самозрозуміло, що смисли, які виникають у процесі спілкування у свідомості адресанта і адресата, є подібними, але не тотожними. Комуніканти сходяться між собою у розумінні одного і того ж слова у пресупозиційній зоні, що опирається на спільний досвід чи спільні знання про явище (подію). Водночас «уявлення, яке пробуджує слово у різних людей, несе на собі печать індивідуальної своєрідності» [5, с. 165]. Ніби продовжуючи думку В. Гумбольдта, О. Потєбня зауважує, що «ніхто не розуміє слова саме так, як інший... Кожне розуміння є водночас нерозумінням, всяка згідність в думках – водночас і розбіжність. Адже той, що слухає, розуміючи створює власну думку» [14, с. 44]. Звідси і проблема неминучої асиметрії у процесі комунікації. Це зумовлено індивідуальним досвідом комунікантів, їх власними інтерпретаціями, а в результаті – інакшістю поєднання смислів, які психологи називають ще констеляторними конструктами (або констеляціями смислів). Асиметрія розуміння комунікантів може призвести до комунікативних девіацій, які проявляються не лише у власне мовній площині (різномовні мовленнєві помилки, незрозуміла чи невиправдана метафоричність, перифрастичність, погане володіння засобами мовного коду загалом), але передусім у психо-соціо-культурній, точніше – в когнітивно-інтерпретативній площині (алогізми, незнання особливостей адресата, незначний або відсутній обсяг спільності тезаурусів, концептуальної системи, різна система цінностей, політичних поглядів, різність комунікативних стратегій тощо). А проте адекватне розуміння комунікантів хоч і недосяжний ідеал, однак до нього потрібно прагнути, оптимізуючи взаєморозуміння як в одномовному середовищі, так і в міжкультурній комунікації.

Комунікативна стратегія залежно від поставленої мети може мати як позитивний, так і негативний вплив на адресата, на його свідомість, ідеологічні погляди, поведінку тощо. Діапазон її дії, зокрема у політичному дискурсі, широкий – від закріплення ідеологічного коду адресата аж до переключення цього коду (тобто усвідомлюваної зміни політичних поглядів), якому передують інтерференція кодів (неусвідомлюваний перехід адресата на ідеологічний код, передбачений адресантом (мовцем)). Який саме механізм комунікативної стратегії (закріплення, переключення чи інтерференція кодів) буде задіяно в комунікативному акті – залежить від інтенції мовця, його методологічного підходу до вибору інформації, істинної чи неістинної. Принцип істинності-неістинності передавання інформації зумовлює диференціацію дискурсу на кілька різновидів: *інтенційно істинний*; *квазіістинний* (інформація є істинною половинчасто, оскільки певна її частина адресантом замовчується); *контрадикторний* (мовець говорить неправду, адресат сприймає її як істину); *кон'юнктурний* (адресат знає істину, але йому вигідно чути брехню); *дешифрувальний* (розкриття брехні адресатом); *конвенційно-неістинний (рольовий)* (за домовленістю адресат і мовець оперують неправдивою інформацією як істинною); *шифровано-істинний* (адресант і адресат сприймають неістинну інформацію, але їм відомий код перетворення її на істинну) тощо [16, с. 136]; *дискурс «офіційної політики пам'яті»* (за М. Рябчуком) (того, що нав'язує держава через офіційний історичний наратив) і *«контрпам'яті»* (того, що не відповідає офіційній версії історичних подій і замовчується або міфологізується (ідеологізується) [13, с. 7]. Внаслідок такого селективного відбору інформації Жан Кокто із сумною іронією зауважував: «Історія – це правда, що стала брехнею, а міф – це брехня, що стала правдою».

Типологізація дискурсу на основі дезінформації з усіма її різновидами привела до нового відгалуження комунікативної науки – *лінгвістики неправди* (брехні). Її типове втілення бачимо у новомові в орвелівському сенсі, коли утворені слова були «призначені не на те, щоб відбивати, а на те, щоб убивати значення. Значення цих слів ... розширилося так, аби схопити цілу множину понять; упакувавши ці поняття в одне слово, їх уже легко було відкинути й забути» [12, с. 204]. Деталізуючи «концепцію» укладання словника новомови, один із героїв роману Дж. Орвела філолог Сайм пояснює: «...Візьмімо, наприклад, «голод». Якщо є слово «голод», навіщо вам «ситість»? «Неголод» нічим не гірше, навіть краще, тому що воно – пряма протилежність, а ситість – ні. ... Невже вам не зрозуміло, що завдання новомови – звузити горизонти думки? Врешиті-реши ми зробимо думкозлочин просто неможливим – для нього не залишиться слів».

Ця політизована новомова, яка отримала назву «мови тоталітарного дискурсу», а пізніше – «дерев'яної мови», була просякнута ідеологемами й нібито відбивала стан політичної дійсності в СРСР. І хоча політичні тексти не мають конкретного адресата, їх важко назвати безадресними: автор мусить передбачити такого, за термінологією У. Еко, Зразкового Читача, інтерпретанта якого була б адекватною комунікативній інтенції автора. Скресні за лекалами радянської пропаганди, політизовані тексти спрямовувалися на ментально-прагматичну сферу цього змодельованого Зразкового Читача. Їхня стратегічна мета – денаціоналізувати і деіндивідуалізувати людину як вільну особистість. Це дозволило б маніпулювати zdeформованою свідомістю адресата (радянської людини), програмувати його поведінку в потрібному напрямку, світоглядно асимілюючи з «трудящими масами». Комунікативно-ідеологічна стратегія радянського періоду була постійно зорієнтована на пошук ворога – внутрішнього чи зовнішнього. Відповідно ключовою лексемою радянської ідеології була *боротьба*. Звідси – і засилля словосполучень, на зразок: *боротьба за виконання (й перевиконання) плану п'ятирічки; за технічний прогрес; за зміцнення світової системи соціалізму; за чистоту марксизму-ленінізму; за вироблення комуністичної свідомості у трудящих; з українським буржуазним націоналізмом; з космополітизмом; з опортунізмом; з ревізіонізмом; з догматизмом; з дисидентами; з сектантами; з імперіалізмом, і навіть з рослинами (боротьба з бур'янами) і тваринами (боротьба за підвищення надоїв молока)*, хоча останні, звісно, про це і не підозрювали.

«Нова доба нового хоче слова», – казав поет. На сучасному етапі українського державотворення слово «оновило» свою валентність, де продовжується *боротьба: з бідністю, з корупцією, боротьба-прем'єрада, боротьба-спікеріада, боротьба опозиції з коаліцією* і навпаки та з іншими супровідними

проблемами «проблематично незалежної України» (Л. Костенко), хоча комунікативно-ідеологічна стратегія загалом змінила свій вектор – від пошуку ворога до пошуку компромісів.

Однак пошук компромісів у політичному дискурсі ще не є гарантією їх досягнення. Екстраполюючи феномен соціокультурної диверсифікованості уявлень про ті самі денотати в політичну сферу, можна прийти до висновку, що так звані круглі громадсько-політичні столи, меморандуми, універсали тощо завжди будуть ілюзією порозуміння (навіть за умови нібито досягнутої домовленості з певних «принципових питань»). І не тільки тому, що ці «принципові питання» набувають аж ніяк не однакового смислу з огляду на неоднакові світоглядно-ідеологічні та політичні (геополітичні) доктрини різних політичних об'єднань, але й з огляду на належність політиків-комунікантів як представників різнословесних світів до різних дискурсивних практик, до різних культурно-комунікативних полів [9, с. 13–14]. Хай там як, з погляду лінгвістичної прагматики таке комунікативно-асиметричне позиціонування учасників політичного діалогу зумовлює комунікативні девіації.

Іншою причиною комунікативної асиметрії є те, що інформація, носієм якої є слово у тезаурусі-словнику і в тезаурусі індивіда, також не є тотожною. На відміну від інших словників, у тезаурусі-словнику закумуляовано не просто увесь лексичний запас певної мови, а ті колективні знання соціуму, які у структурованій формі відбивають його картину світу. Щодо тезаурусу індивіда, його комунікативно необхідного запасу, то «ніхто не знає, – зауважує Ю. Караулов, – як, у якому вигляді існує словник в голові індивіда, у свідомості носія мови: чи то слова розподілені по гніздах, так чи інакше відповідних «вузлах» у структурі словника; чи то вони подібно до мозаїки покривають сферу поняття, відтворюючи у цілому «картину світу», чи то, нарешті, спосіб існування словника неподібний ні на те, ні на те» [8, с. 247]. Як не є, а вплив слова, закладеного у ньому смислу на комунікантів (на рівні свідомості чи підсвідомості) є незаперечним і різним. Це зумовлено суб'єктивістським, окультуреним знанням про світ, індивідуальним когнітивним досвідом, закріпленим у пам'яті, зрештою – інтенціями комунікантів.

Варто зауважити, що знання лише тоді будуть мати соціальну тяглість і гносеологічну цінність, якщо вони пройдуть випробування пам'яттю і будуть збережені в ній. Без збереженої в пам'яті різноманітної інформації розум не буде мати поживи, «матеріальної» опори для свого функціонування, йому нічим буде оперувати. Когнітивні дослідження засвідчують, що обсяг інформації, збережений у пам'яті, значно перевищує те знання, що може бути вербалізоване [7, с. 93; 17, с. 40]. Тому прагматичні субкомпоненти значення слів неоднаково ідентифікуються і диференціюються мовцями, неоднаково співвідносяться з типізованими ситуаціями ще й тому, що не завжди ці знання є дискретними, а отже – комунікативними, бо залишаються за вербальним «кадром». Тут спрацьовує фактор так званої «особистісної пам'яті», яка може пропустити через мислення і через передвідчуття (підпорогове сприймання) лише ті знання, що позбавлені вербальної дискретності, але збережені на рівні субсенсорики чи трансцендентності (за межами свідомості, у духовному вимірі) і асоціюються з певними подіями, ситуаціями (до прикладу, мелодія національного гімну, церковних дзвонів; тривалі стояння у церковному храмі чи на майдані; відчуття-передчуття нового, засадничо громадянського солідаризму). Адже пам'ять має історичну природу, соціально зумовлена й органічно поєднана з діяльністю людини (соціуму) як суб'єктом історії.

Звідси випливає, що, будучи складним лінгвосеміотичним утворенням, текст також не вичерпує характеристики терміна, його природи. За межами тексту залишаються живі обставини спілкування, самі учасники з їхніми когнітивними, психологічними, соціально-політичними та ін. особливостями, які є важливим чинником із погляду психолінгвістичної теорії значення. Така реальність, як «слово», невіддільна від того, *хто мовить, до кого мовиться* і в якій ситуації це відбувається. Візьмемо до уваги те, що між питанням і відповіддю завжди є розрив у часі і напруга очікування відповіді. Час напруги думки слухача, його емоційно-психологічного стану актуалізує нові знання про фрагмент дійсності і сприяє поряд з існуванням Я-мовця народженню думки і відчуття Я-слухача. Ігнорувати ці чинники ситуативного контексту (зокрема й паралінгвальні, інтонаційні засоби спілкування), де якраз і увиразнюється прагматична функція слова-знака, – значить, на думку Ортеги-і-Гассета, «мати справу з

бездушним його фрагментом» [21 с. 122]. Невипадково психолінгвісти зазначають, що, почувши слова *демократія, держава, право, свобода* та ін., треба враховувати, *хто* їх вимовляє і *якими* намірами.

Комунікативна інтенція адресанта (осмислена чи інтуїтивна), яка визначає внутрішню програму мовлення, може стати зрозумілою, прозорішою через тон висловлювання. Він впливає на емоційно-психологічну сферу адресата, а в результаті – на психологічно реальне значення слова. Ще О. Потебня зауважив, що «...у нашому мовленні тон відіграє дуже важливу роль і нерідко змінює його смисл. Слово дійсно існує тоді, коли вимовляється, а вимовляється воно повинно певним тоном, який вловити і назвати іноді немає можливості, з цього погляду без тону немає значення. Тільки тон дає нам можливість догадуватися про почуття, ... яке недоступне для нас з мови» [15, с. 68]. Тож разом з імплікатурою, яка з погляду прагматики теж вважається частиною значення, тон дозволяє пізнати у висловлюванні приховане, актуалізувати той смисловий потенціал, який виводиться адресатом із контексту. Носіями такого потенціалу виступають, зокрема, терміни-політоніми, ідеологічний компонент яких зумовлює неоднозначні інтерпретації.

Наведені вище спостереження підштовхують до висновку, що сприятливим середовищем, яке наблизить до адекватнішого розуміння характеру терміна, може бути не лише мовна (термінологічна) система або текст: евристичний і пояснювальний потенціал закорінений, очевидно, у комунікативному (глобальному) контексті як синтезі вербального (мовного і мовленнєвого), ситуативного, культурного (контексту культури) та особистісного контекстів, тобто в дискурсі як одиниці комунікативного аналізу. У процесі когнітивно-комунікативної діяльності мовців текст наповнюється індивідуальним, особистісним смислом і набуває характеру дискурсу. У такій взаємодії між текстом і дискурсом народжується опозиція: «застиглий», «статичний» дискурс – «динамічний» дискурс як когнітивно-комунікативний феномен.

Таким чином, концептуальне значення терміна, його характер, може виявити лише дискурс, який оптимально розкриває взаємодію комунікантів і механізмів їх свідомості (когнітивних процесів).

Переосмислення традиційної методології та методики опису галузевих термінологій у межах структуралістської парадигми, стратегічна антропоцентричність наукової кваліфікації терміна, визнання пріоритетної ролі людського чинника в процесах творення й функціонування термінів, культурно-історична детермінованість їх семантики, що проявляється в комунікативно-прагматичному просторі, створюють підґрунтя для нового напрямку лінгвістичних досліджень – *антропологічного термінознавства* [20, с. 2]. Цей напрям генерує ті підходи, які підводять до нової якості пізнання природи терміна – його характеру, значення, ознак, функцій.

Список використаної літератури

1. Алексеева Л. М. Термин и метафора / Л. М. Алексеева. – Пермь : Перм. гос. ун-т, 1998. – 250 с.
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Большая российская энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Наука, 1996. – 607 с.
4. Бацевич Ф. С. Основы комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 342 с.
5. Гумбольдт Вильгельм фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
6. Еко Умберто. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / У. Еко; пер. з англійської М. Гірняк. – Львів : Літопис, 2004. – 383 с.
7. Каменская О. Л. Текст и коммуникация / О. Л. Каменская. – М. : Высш. шк., 1990. – 151 с.
8. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 385 с.
9. Кісь Р. Чи змарновані смислові ресурси Майдану? Сенс сенсоутворення / Р. Кісь. – Дрогобич : Коло, 2007. – 104 с.
10. Космеда Т. А. Аспекти й методика вивчення слова у контексті зміни лінгвістичних парадигм / Т. А. Космеда, І. Д. Гажева // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 39–46.
11. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения: Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
12. Оруэлл Дж. «1984» и эссе разных лет / Дж. Оруэлл. – М., 1989. – 384 с.
13. Рябчук М. Дві України: реальні межі, віртуальні війни / М. Рябчук. – К. : Критика, 2003. – 335 с.
14. Потебня А. А. Слово и миф / А. А. Потебня. – М. : Правда, 1979. – 623 с.
15. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 192 с.

16. Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. Аналітичний огляд / О. Селіванова. – К, 1999. – 148 с.
17. Серебренников Б. А. К проблеме отражения человеческого мышления в структуре языка / Б. А. Серебренников // Вопросы языкознания. – 1970. – № 2 – С. 4–16.
18. Степанов Ю. С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца 20 века. – М. : Наука, 1995. – 432 с.
19. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница : Новая книга, 2009. – 271 с.
20. Яремко Я. П. Концептуальні поняття сучасної політології: лінгвокогнітологічний аспект : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 – укр. мова. – Одеса, 2015. – 36 с.
21. Ortega Gasset J. El hombre y la gente: Vo I.П./ G. J. Ortega. – Madrid, 1962. – 156 с.

Яремко Я. П. Характер термина в когнитивно-дискурсном измерении.

Аннотация

В статье на основании когнитивно-дискурсивного подхода отражено семантическую эволюцию термина-политонима в процессе взаимодействия когнитивных, речевых и языковых структур; доказано, что оптимальной средой для семантической самореализации термина служит коммуникативный (глобальный) контекст. Именно он раскрывает дискурсивный характер природы термина как одну из задач нового направления лингвистических исследований – антропологического терминоведения.

Ключевые слова: *термин-политоним, семантика, парадигма, коммуникативный компонент, антропологическое терминоведение.*

Yaremko Y. P. The Character of the term in the communicative-discourse approach.

Summary

The cognitive-discursive approach to the cognition of the term's nature is acquiring more and more prevalence within the frames of the anthropological approach. The object of the research is the Ukrainian political terminology as the system not only of lingual but also of ideological-cultural coding. The subject of the research is a semantic evolution of the term (term-politonim) in the communicative (global) aspect. The aim of the scientific investigation is to comprehend semantic evolution of the political term on the basis of the communicative-discourse approach as the result of interaction of cognitive structures (psycholinguistic meaning), speech structures (pragmatic meaning) and verbal structures (systematic meaning), to prove the availability of a new direction of linguistic researches – anthropological linguistics. The expansion of the exploratory paradigm from linguocentric (structural) to anthropological certifies the heuristic and explanatory potential for the cognition of the term's nature (its character, meaning, features, functions) that is rooted in the communicative (global) context. Being the synthesis of verbal (language and speech), situational, cultural (the context of the culture) and personal contexts, the very communicative aspect discloses the discursive character of the term's nature.

Key words: *term-politonim, semantics, paradigm, communicative context, anthropological linguistics.*

УДК 81'37:811.161.2

Ярун Г. М.,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу лінгвістики
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
E-mail: gmyarun@ukr.net

СЕМАНТИЧНІ ЯВИЩА У ПЕРЕКЛАДНОМУ ЗМІСТІ УКРАЇНСЬКОГО «БИТИ» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ)

*Статтю присвячено дослідженню перекладного змісту сучасного українського **бити**, що формується у взаємодії з лексичними одиницями як його відповідниками в сучасних літературних англійській, німецькій, польській та російській мовах. Описуються семантичні процеси в тлумачній і перекладній структурах та їхні зіставні особливості.*

Ключові слова: *мовна одиниця, тлумачний компонент, структура змісту, перекладний відповідник, перекладний зміст, міжмовна взаємодія.*

Перекладний зміст у лексикографії є особливою сутністю, яка постає з динамічних явищ у міжмовній взаємодії лексичних одиниць. Тому цілком закономірно вбачати в перекладному змісті не